

DE NOZEM

Barbara Vos

Samenvatting

“Jeugd in de marge. Lederen vesten en spijkerbroeken”. De titel spreekt voor zich. We wilden onze lezers dit stukje mentaliteitsgeschiedenis absoluut niet ontzeggen en daarom namen we het artikel lichtjes bewerkt, maar verder integraal in dit nummer op. We onderbraken iedere paragraaf van het artikel om het van commentaar te voorzien. Etymologische uitleg werd in eindnoot toegevoegd.

Inleiding

Tijdens het klasseren van schenkingen stuitten onze mensen van de KBOV dikwijls op verrassend materiaal. Toen Adrien Brysse tijdens de Gentse Feesten ongeklasseerd materiaal aan het inventariseren was, vond hij een artikel dat nu wenkbrauwen zal doen fronsen, maar in de jaren '50 van de vorige eeuw de mening van een groot deel van de Vlaamse bevolking uitmaakte. Het artikel, uitgeknipt uit De Gentenaar van zaterdag 7 en zondag 8 september 1959, was ondertekend R.M.

Jeugd in de marge. Lederen vesten en spijkerbroeken

Sinds de na-oorlog, maar vooral sinds de aanvang der vijftiger jaren, kennen we ook in onze steden een fenomeen dat zowat internationaal schijnt te zijn. In Frankrijk noemt men het “les blousons noirs”, in West-Duitsland spreekt men over de “Halbstarken”¹. In Engeland zijn het de “Teddy-boys”, terwijl men in Nederland het woord “nozem” gebruikt.

Zo luidt de inleiding van het artikel van journalist R.M. in de weekendeditie van De Gentenaar in 1959. Hij beschrijft een groep voor de hippies die de burgerlijke samenleving angst aanjaagt: de stoere jongens met een lederen vestje en een spijkerbroek, die de buurt onveilig maken. Wie zijn deze 'nozems'? Wat zijn hun kenmerken, behalve de specifieke klederdracht? Waarom zou de brave burger bang moeten zijn van deze jongeren? R.M. beantwoordt deze vraag in zijn artikel.

De nozem²

Want welke naam men het fenomeen of beter en letterlijk het kind ook geeft, het komt er steeds op neer dat men een soort half- of zelfs volwassen slungels aanwijst die, nogal eksentriek gekleed, in bepaalde gelegenheden rondhangen met een klaarblijkelijke afschuw voor elk eerlijk werk.

Hiermee hebben we zeker wel het minst interessante gezelschap van onze samenleving beschreven. En misschien zijn deze kereltjes niet waard dat men ze enige belangstelling gunt, belangstelling die ze wel eens als een niet aardige publiciteit kunnen beschouwen. Doch het behoort tot onze taak van voorlichting om de dingen tot hun juiste proporties te brengen of te herleiden. We geloven dat dit zeker het geval mag zijn in betrekking tot de "nozem". Wie eventueel in dit artikel naar sensatie zoekt, late het best ongelezen. We willen het probleem, want dat is het: maatschappelijk-sociaal en ook ethisch bekijken, vooreerst op internationaal plan en tenslotte ook plaatselijk. Zeggen we echter dadelijk dat het zich, wat onze stad betreft, (nog) niet zo scherp stelt als in andere steden, vooral in het buitenland. Doch in dergelijk geval kan het zeer weinige nog teveel zijn. Daarenboven wat nog niet is, kan best komen. We menen dat de op dit plan in het buitenland heersende toestand een waarschuwing voor ons inhoudt en desgevallend preventieve maatregelen verrechtvaardigt.

Wie is de nozem in onze buurt? De verveelde, slungelige adolescent. R.M. zijn besluit staat vast: de aanwezigheid van de nozem moet aan banden gelegd worden. Hij heeft immers slechts een negatieve uitwerking op onze samenleving. Hoe? Hij hangt alleen maar rond en schuwt elk eerlijk werk. In de hardwerkende, post-WOII samenleving weegt de connotatie van luiheid en ledigheid veel zwaarder door dan vandaag. De nozem betekent slecht nieuws. Gelukkig is het bij ons nog niet zo ver gekomen als in de rest van de wereld. Maar R.M. waarschuwt: we moeten preventieve maatregelen nemen.

Terreur

Dat de Verenigde Staten op dit weinig benijdenswaardige terrein de eerste vi-

ool spelen, zal de lezer wellicht schouderophalend aanvaarden als de zoveelste Amerikaanse enormiteit. Men bedenke evenwel dat vele, maar ook heel wat mindere goede zaken van overzee naar hier toewaaien. En zeer zeker het probleem dat we hier aan de orde stellen! De toestand is momenteel in New York zo ernstig geworden, dat uitsluitend in de meest kwetsbare wijken de politiemacht met 1400 eenheden is vergroot om, wat men noemt, de nozemterreur te keer te gaan. Ter dezer gelegenheid verklaarde New York's hoofdpolitiecommissaris Kennedy: "De nozems zullen van de straat geslagen worden en als dat niet mocht helpen, zullen we ze zo nodig van de straat schieten!..." Tot wie deze uitspraak wat kras mag vinden, zeggen we dat de New Yorkse nozem zich niet beperkt tot wat herrie schoppen. Hij rooft, hij moordt! 1/8e van de in 1958 aangehouden misdadigers was minder dan 18 jaar oud, 1/5e minder dan 21 jaar... De New Yorkse "nozemterreur" was zo hevig dat de Amerikaanse pers zich verplicht zag om onlangs nog evenveel plaatsruimte aan deez (sic) gebeurtenissen te spenderen als aan het toen plaatsgrijpende bezoek van president Eisenhower aan Europa. Namens het stedelijk episcopaat eiste Z.E. Monseigneur McCaffrey, bisschop van New York, een wet waarbij alle bekende leden van (nozem)gangs, zonder vorm van proces zouden gearresteerd worden. "Wij sluiten wilde dieren op, waarom zouden wij die mannelijke en vrouwelijke gangsters sparen?" aldus Mgr. McCaffrey.

Na WOII wordt de invloed van de VS op Europa (en de rest van de wereld) steeds duidelijker. De cultuur waait inderdaad over naar ons land, zoals R.M. stelt. We denken maar aan rock-'n'-roll, Elvis Presley, McDonald's, Coca-Cola enzovoort. Volgens R.M. is dit echter niet per se een goede zaak. Hij waarschuwt dat New York zelfs zijn politiemacht omwille van de aanwezigheid van de nozem heeft moeten uitbreiden! De hoofdpolitiecommissaris die R.M. aanhaalt, is Stephen Patrick Kennedy, die deze functie invult van 1955 tot 1961. Hij citeert vervolgens Mgr McCaffrey, die 36 jaar lang dient in de 'Church of the Holy Cross' en die over een tijdspanne van 30 jaar kapelaan is van het politiedepartement van New York. Hij is geboren in de vorige eeuw (1890) en is in zijn dagen een bekende strijdkracht tegen criminaliteit en pornografie in zijn gebied van invloed.³ Het is moeilijk om na te gaan of de specifieke uitspraken waarnaar R.M. verwijst, werkelijk en letterlijk plaatsvonden door de genoemde personen. Wel staat vast dat zowel Kennedy als McCaffrey de harde aanpak niet schuwden. Kennedy wordt bijvoorbeeld in 1961 in een artikel in Time Magazine beschreven als 'An up-from-the-ranks cop with the personality of a blunt instrument'⁴. Zijn aanpak weerspiegelt zich ook in het artikel dat hij schrijft voor de Journal of Criminal Law and Criminology waarin hij stelt: 'The problem that is presented is how to reconcile the opposing desires of the individual for unlimited liberty on the one hand and, on the other, the desire of society for protection from the criminal.'⁵ McCaffrey zijn werk wordt nog steeds bezongen op de website van 'The Holy Cross Church'.⁶

Rassenhaat en fietskettingen

Zeker en gelukkig is de toestand in Europa niet zo erg. Maar wie hem al te rooskleurig wil beschouwen, hoeft maar te denken aan de Teddy-boys, die zeker al niet goed befaamde wijken van Londen nog onveiliger maken.⁷ Want deze met scheermessen gewapende slungels hebben zich zeker niet altijd gehouden aan wat woest kabaal en een vechtpartij met de politie na een of andere hysterische rock 'n roll-demonstratie.⁸ Ze lagen aan de basis van de bloedige rassenonlusten die onlangs Londen teisterden. We willen dit speciaal aspect van het probleem terdege onderstrepen: de nozem, tuk op relletjes, kan ook een gevaar betekenen voor de binnenlandse politieke veiligheid. In ons land, waar we inzake politieke opstootjes, niet zonder ervaring zijn, zouden de bevoegde instanties er goed aan doen, het nozem-vraagstuk ook uit deze gezichtshoek te bekijken.

De (Londense) rassenonlusten waar R.M. naar verwijst, zijn deze van 1958, waarbij Teddy Boys een vijandige houding aannemen tegenover (Caraïbische) migranten. De hele zomer van '58 worden zwarten belaagd.⁹ Voor R.M. is dit een waarschuwing dat ook bij ons de openbare veiligheid aangetast kan worden.

In Frankrijk nu staan de "blousons noirs" in de actualiteit.¹⁰ Hun voornaamste specialiteit blijkt diefstal te zijn.¹¹ Tot moord zijn ze nog niet gekomen. Alleen ranselen rivaliserende benden elkaar af (wat dus minder erg is) met het kenschetsend wapen van de Franse nozem: de aan een houten handvat gebonden fietsketting. Hun toezicht eist praktisch elke avond vanwege de Parijse politie de mobilisatie van ettelijke totaal bemande overvalwagens.

Waarschijnlijk is het de lezer niet onbekend dat ook het gunstig bekende Nederland terdege met de nozems heeft af te rekenen. Onlangs nog werd ter wille van deze spijkerbroekvlegels het centrum van Amsterdam dagenlang in een soort staat van beleg gebracht.

Intussen wordt het duidelijk dat de New Yorkse nozems, de Britse Teddy Boys, de Franse blousons noirs en de Nederlandse en Belgische nozems absoluut geen homogene groep zijn. Weliswaar zijn er enkele gemeenschappelijkheden - zoals de leeftijdscategorie, de afkomst uit arbeidersmilieus, de veranderende maatschappij en dergelijke - maar het lijkt ons een grove fout al deze groepen over eenzelfde kam te scheren.

Deze blik op het internationale "nozemwezen" - om het zo te zeggen - moge tot doel hebben een parallel te trekken met onze plaatselijke toestand. Want ook bij bezitten, hoewel gelukkig in geringe mate, dit voort (sic) leeglopers die bijwijken het stadsbeeld ontsieren. Zeker zijn ze niet zo erg als en zelfs tamelijk onschuldig vergeleken bij hun buitenlandse broers. Wij betrouwen op de sterke arm - en niet alleen de figuurlijke - van onze politie, opdat dit zo zou blijven. Eén zaak hebben de Gentse nozems met hun dito's in het buitenland

gemeen: een ontzettende angst voor elk fatsoenlijk werk en nuttig tijdverdrijf.

De reactie van R.M. op de opkomst van de nozems kan verklaard worden door de snelheid van de maatschappelijke veranderingen in de naoorlogse samenleving. Deze was voor volwassenen dikwijls moeilijker te verwerken dan voor jongeren. Om Ruud Abma te citeren: 'Vergeleken met de jeugd van voor de oorlog wordt de jeugd in deze periode gekenmerkt door een nuchtere, pragmatische en zakelijke houding. Tegelijkertijd heeft deze jeugd de behoefte haar vitaliteit te uiten; de provocaties van de 'nozems' en de voorkeur van sommige jongeren voor 'wilde jazz-muziek' en rock 'n roll moeten hieruit worden verklaard.'¹² Bij de gesettelede, burgerlijke volwassenen ontstaat echt een angstreactie op deze uitingen, waarbij men gaat zoeken naar de gevaren die de jeugd met zich meebrengt. Abma wijst erop dat er een stigmatisering van de jeugd ontstaat, terwijl we eigenlijk van een subcultuur moeten spreken waarvan sommige eigenschappen door de pers sterk werden overdreven. Het artikel van R.M. lijkt ons hier een mooi staaltje van.

Noten

1. Betekenis en herkomst van het woord "Halbstarke" volgens *Das Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache* (eigen vertaling en parafrasering): "Jongere die zich als een schelm gedraagt"; substantivering van het weinig gebruikte adjectief *halbstark* (zie *stark*). Sedert het einde van de 19e eeuw is in Hamburg de Nederduitse uitdrukking *de Halbstarcken* (mv.) in voege, met als betekenis 'verwaarloosde jongeren uit de onderste sociale klassen, oproerkraaiers'. Met de Hoogduitse standaardvorm in het eerste lid breidt het gebruik van dit woord zich aanvankelijk slechts aarzelend uit. In de jaren "50 van de 20e eeuw wordt *Halbstarcken* algemeen als een kritiek en afwijzing uitdrukken de benaming voor jonge mannen wier gedrag als onvolwassen en provocerend wordt beschouwd." Zeer illustratief voor het tijdsbeeld is de in 1956 in West-Duitsland vertoonde film *Die Halbstarcken* (geregisseerd door Georg Tressler).
2. Betekenis en etymologie van het woord "nozem" volgens M. Philippa e.a. (2003-2009) in *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands: probleemjongere, opstandige jongere*. Voorheen bekend als *nozem(pje)* 'onnozele hals, domoor' (in de Rotterdamse onderwereld) Waarschijnlijk een woord uit het Bargoens. Mogelijk gaat het woord via het Jiddisch **nootsem* terug op het hebreeuwse *'āšūm* 'sterk, machtig'. De Nederlands-Bargoense betekenis 'onnozel(e)' moet dan verklaard worden vanuit de associatie 'veel spieren, weinig hersenen', en ook de betekenis 'opstandige jongere' zou uit 'sterk(e)' kunnen volgen. Voor 1940 is van dit woord alleen de betekenis 'onnozele, onwetende, snotneus' geattesteerd, met name in Rotterdam. Algemeen bekend werd het woord pas in 1955, na de verschijning van een serie reportages in het weekblad *Vrij Nederland* over de *Nozems van de Nieuwendijk* van de Amsterdamse journalist Jan Vrijman. De onschuldige vooroorlogse betekenis is dan volledig verdwenen: *nozems* zijn bepaalde groepen probleemjongeren, met name in Amsterdam. Door wie en waarom deze *nozems* aan hun benaming zijn gekomen is onzeker; volgens De Tollenaere (1960) waren reeds voor de Tweede Wereldoorlog de termen *swingnozem* en *jazznozem* in gebruik om daarmee "jongelui te karakteriseren die bezeten waren van de toenmaals moderne muziek en dans". Het naoorlogse *nozem* zou hier dan een verkorting van zijn.

3. <http://www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GRid=90207590>
4. <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,897657,00.html#ixzz2b SdmXWfy>
5. Zie Prosecutors and Police: Their Common Bond. In: *Journal of Criminal Law and Criminology*, Volume 49, nr.4., p. 368.
6. <http://holycrossnyc.com/index.cfm?load=page&page=167>
7. Betekenis en etymologie van "teddy boy" volgens *Online Etymology Dictionary*: term voor jongeren die fan waren van de Edwardiaanse stijl, m.a.w. de mode onder Edward VII (regeerde van 1901-1910). Een interessante website gewijd aan de Britse teddy boy: <http://www.edwardianteddyboy.com/>
8. Interessant hierbij is de lectuur van Anthony Burgess' *A Clockwork Orange*. Het beeld dat hier wordt geschapen van de bende die de hoofdrol wegdraagt, vertoont een sterke gelijkenis met de zaken waarvan de Teddy Boys werden beschuldigd.
9. <http://www.20thcenturylondon.org.uk/notting-hill-riots-1958>
10. Betekenis en etymologie van "blouson noir" volgens A. Rey (e.a.) in *Dictionnaire historique de la langue française* (1992-1998): jonge delinquenten gekleed in zwarte lederen vesten (1960).
11. Voor een uitgebreid artikel hierover, zie: *Regard sur la délinquance juvénile au temps des "blousons noirs"* van Laurent Mucchielli. Online beschikbaar op: http://www.laurent-mucchielli.org/public/Article_Enfance_et_psy_-_blousons_noirs.pdf
12. Abma, R., Nuchterheid en nozems. In: Tillekens, G. (red.), *Nuchterheid en nozems. De opkomst van de jeugdcultuur in de jaren vijftig*. Coutinho, 1987, 31-45.